

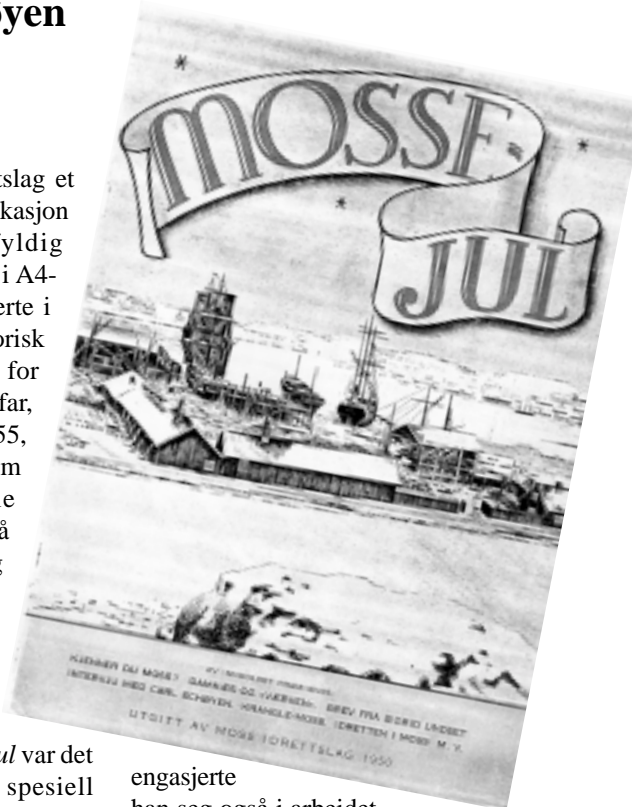
Tilbakeblikk:

50 år gamle opplysninger om dyrelivet i Mosse-distriktet i intervju med Carl Schøyen

VIGGO REE

For en del tiår siden utgav Moss Idrettslag et hefte som het *Mosse-Jul*. Det var en publikasjon på størrelse med et relativt fyldig medlemstidsskrift - oftest på 64 sider og i A4-format. Stoffet var variert, men inkluderte i første rekke beretninger med kulturhistorisk innhold fra Mosse-distriktet. Redaktør for *Mosse-Jul* gjennom mange år var min farfar, Ørnulf Ree. Han døde 59 år gammel i 1955, og arbeidet mesteparten av sitt liv som forfatter. Min far, Edmund Ree, ble allerede som 12-årig gutt engasjert for å illustrere Ørnulfs historier og forfatterskap. Gjennom mange år leverte han også strektegninger til *Mosse-Jul*. På farsdagen i år var familien samlet hos Edmund på Jeløy, der vi blant annet gikk igjennom en del utgaver av disse juleheftene. Til tross for navnet *Mosse-Jul* var det ikke mange av artiklene som hadde spesiell tilknytning til julen og vintertiden.

I *Mosse-Jul* fra 1950, det samme året som jeg ble født, var det tilsammen 16 artikler. Et av innslagene var et intervju med forfatteren Carl Schøyen. Her var det inkludert enkelte opplysninger om Mosse-distriktets dyreliv, som det kan være av interesse å bringe fram i lyset nå 50 år senere. Carl Schøyen ble født i Kristiansand i 1877, og slo igjennom som forfatter med boken *Nord i værene* i 1915. I ornitologiske kretser er han utvilsomt mest kjent for sin bok *Fuglefjell*, som ble utgitt i 1929. Denne kom senere ut i en fjerde utgave med fotografier i 1950. Schøyen tilbrakte de fleste somrer i Nord-Norge, og sentralt i hans forfatterskap var skildringen av menneskene og naturen i denne landsdelen. Her

engasjerte han seg også i arbeidet for å verne våre ørner, og han interesserte seg også for samenes liv og kultur.

Schøyen bodde i mange år på Jeløy, og var omgangsvenn med farfar. Far fortalte at familien ofte var samlet i middagsselskaper i begge hjem. Året etter intervjuet i *Mosse-Jul* - i 1951 - døde Schøyen. Hans kone levde imidlertid i mange år etter mannens bortgang, og jeg husker godt jeg hilste på henne en sommerdag i det jeg mener må ha vært året 1971 - da hun satt sammen med min farmor Ebba og konverserte i hagen på Jeløy.

I farfars intervju med Schøyen nevnes blant annet Fuglevikbukta på Jeløy. Denne våtmarkslokaliteten ble vernet for ikke så mange år siden. Schøyen bodde i en periode på Fuglevik, og har

sikkert mang en gang observert fuglelivet i området. Som en kuriositet i tilknytning til hans ornitologiske engasjement i Mosse-distriktet kan det nevnes at han i begynnelsen av desember 1938 samlet inn to polarsvømmesnipper. Disse ble skutt ved øya Revlingen sør for byen, og begge fuglene oppbevares på sprit i de vitenskapelige samlingene på Zoologisk Museum i Oslo. Selv om Schøyen på etikettene er oppgitt som innsamler av disse polarsvømmesnipene er det ikke sikkert at det var han som skjød dem. Det kan selvsagt tenkes at han har fått de overlevert fra f.eks. en eller to lokale jegere i området. Innsamlingsdatoene var henholdsvis den 2. og 4. desember. I intervjuet i *Mosse-Jul* fra 1950 kommer det fram opplysninger om både rådyr

og svaner i Mosseregionen som det kan være av interesse å merke seg i dag. Nedenfor gjengis artikkelen, som i dette heftet inkluderte en strektegning av far utført samme år. Forfatteren av intervjuet er ikke oppgitt på de to sidene i 1950-heftet. Farfar gjennomførte tilsynelatende den praksis at han ikke signerte sine artikler i *Mosse-Jul* siden det innledningsvis i hvert hefte ble opplyst at det var han som var redaktør. Dermed forsto leserne at artikler uten forfatternavn var skrevet av redaktøren.

Referanse

Ree, Ørnulf 1950. Bør Moss få sin dyrepark eller fredede fuglehavn? Samtale med Carl Schøyen. *Mosse-Jul* 1950: 29-30.

MOSSE-JUL 1950
29

Bør Moss få sin dyrepark
eller fredede fuglehavn?

Samtale med Carl Schøyen

Dyre- og fuglelivet i Mosse-distriktet har foreløpig tatt preg av den økte bebyggelse. Vi har ingen fauna å snakke om lenger, men bare for 20—30 år siden var det annerledes. Da hadde vi nok av skogsfugl helt ned til Krapfoss, og på Jeløy levde en rådyrflokk som var kommet svømmende over Mossesundet.

Hvordan det var i de århundrer som er gått, har vi en interessant opplysning om i skattedokumentene. I tiden kort før 1700 var en gang en hest ved Kongens Mølle blitt slått ihjel, men det var en bjørn som

Vi spør om stedeagne fugler i distriktet, men Schøyen rister på hodet.

— Hverken om rapphønen her eller gjerpen kan en si at vi har med stedeagne sorter å gjøre. De forekommer vel ennå tilfeldig, skjønt i det siste har jeg ikke sett dem. Og storfuglen tar vel også til å forsvinne. Jeg minnes fra den tiden jeg bodde i Fuglevikduka at det om våren var konstant tiurleik oppe i Rambergåsen, og jeg bygde meg en gang en barbytte for å følge leiken på nært hold. Som ung gutt

Slik begynner denne artikkelen skrevet av Ørnulf Ree i 1950. Hele artikkelen følger på neste side.

BØR MOSS FÅ SIN DYREPARK ELLER FREDEDE FUGLEHAVN?

Samtale med Carl Schøyen

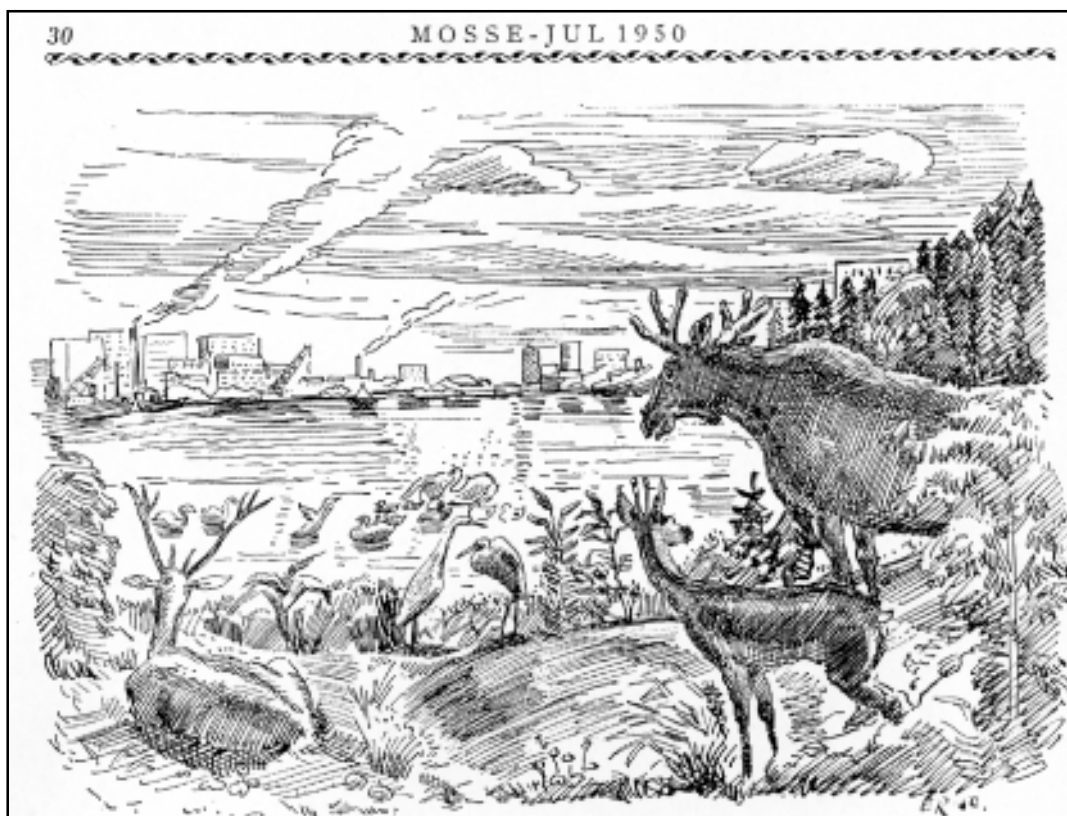
(skrevet av Ørnulf Ree)

Dyre- og fuglelivet i Mosse-distriktet har forlenget tatt preg av den økte bebyggelse. Vi har ingen fauna å snakke om lenger, men bare for 20-30 år siden var det annerledes. Da hadde vi nok av skogsfugl helt ned til Krapfoss, og på Jeløy levde en rådyrflokk som var kommet svømmende over Mossesundet.

Hvordan det var i de århundrer som er gått, har vi en interessant opplysning om i skattedokumentene. I tiden kort før 1700 var engang en hest ved Kongens Mølle blitt slått ihjel,

men det var en bjørn som hadde gjort det. Og da var det ikke godt å vite hvem som skulle erstatte hesten; distriktet eller bedriften. Det ble distriktet, men bjørn var altså i de tider en fare i åsene rett nord for Mosse-fossen.

- Jo, jeg har da merket forandring bare i min tid, forteller Carl Schøyen som vi har hatt en samtale med. - Jeg husker spesielt rådyrene. Det hendte en gang at jeg så noen komme svømmende i sjøen fra sør rundt Dragonfjellet ved Ramberg. De var vel så forfulgt av bikkjer, stakkar, at de

Illustrasjon til artikkelen i Mosse-Jul 1950. Tegning: Edmund Ree

måtte spre seg mer. Det var tydelig å se at de ble forskrekket over å møte meg, men jeg gjorde dem jo ikke noe.

Ellers husker jeg fra en av de store isvintrene, visstnok i 1920-årene, at det i en smal råk i Fuglevikbukta lå en svane og svømte. Det var en knølsvane som har små puter over nebbet og som hekker i Danmark, ikke sangsvane. Derimot var det en flokk sangsvaner en vinter som ikke lenge før krigen slo seg ned i Vansjø. Her fikk en bonde tak i en av ungfuglene som var skremt opp, slik at den hadde tumlet mot et tre. Jeg var selv ute og så på den. Bonden hadde gitt fuglen det beste stell, men dessverre levde den ikke vinteren over. Den var grålig av farge, etter som sangsvanen først som voksen blir hvit. Den hekker i Finnmarken.

Vi spør om stedegne fugler i distriktet, men Schøyen rister på hodet.

- Hverken om raphønen eller gjerpen kan en si at vi har med stedegne sorter å gjøre. De forekommer vel ennå tilfeldig, skjønt i det siste har jeg ikke sett dem. Og storfuglen tar vel også til å forsvinne. Jeg minnes fra den tiden jeg bodde i Fuglevikbukta at det om våren var konstant tiurleik oppe i Rambergåsen, og jeg bygde meg engang en barhytte for å følge leiken på nært hold. Som ung gutt deltok jeg også i jakten i Nes-skogene, og på harejakt der en gang felte jeg ved et treff min første tiur.

Om vintrene slår ofte villender seg ned her i Mossedistriktet for kortere tid. Men det er synd å skyte på dem, noe som så ofte hendte før, fuglene er jo sultne og har minimal jaktverdi.

- Hva mener De om en dyrepark på Jeløy?

- Å jo! Det kunne vel blitt noe liknende som det flere kvadratmil store området nord for Kjøbenhavn som jeg ikke har sett, bare hørt tale om. Men mer aktuelt turde det være med en fredet fuglehavn. Det kunne for Mossesundet lages en i Kjellandsvikbukta f. eks. eller på den andre siden av Jeløy i Fuglevikbukta, et fredet område der fuglen og publikum ble vant til å se hverandre.

En har utpekt slike steder utenfor Trondheim og Stavanger. Jeg vil i denne forbindelse også nevne de planer en i Kristiansand har om å lage et ærfuglvær i skjærgården utenfor. Det er bare så vanskelig å få ungene til å leve opp.

- Enn mødrene?

- Best er det nok om en får ærfugl-mor. Det er noen finesser ved ernæringen den aller første tiden som bare den greier. men altså, får rette vedkommende der nede saken ordnet, blir været en severdighet som flere steder bør kunne ha maken til.

Så vidt Carl Schøyen.

Til rette vedkommende her på stedet, som enten er dyrebeskyttelsesforeningen eller de kommunale myndigheter, utkaster vi nå tanken om fredningsplass for en fast bestand av dyr eller fugler i Mosse-distriktet. Vi kunne tenke oss at det for en flokk kronhjorter, elg og rådyr ville være passende med en av skogene på Jeløy, Refsnesskogen f.eks., eller den typiske løvparken på Grønlis grunn.

På det siste stedet har vi en rest av øyas gamle løvprakt, tilgrodd med eik og lind og lønn som Jeløy var.

Men også Nes-skogene kunne komme på tale. - Hvorom allting er, eier jo dessuten kommunen en skogteig på Orkerøds tidligere grunn som burde være et forsøkssted. Og så vidt vi forstår er det nettopp hensikten på Jeløy å ha den moderne bebyggelse spredt inn i skoglende og naturlig terreng. Her kunne to fluer slåes i en smekk.

Hva en fredet fuglehavn angår, peker et slikt sted seg lettere ut. Kjørrbukta eller Fuglevikbukta bør være alternativene. Og hvorfor ikke prøve med ærfugl som utenfor Kristiansand?

Til slutt, fredningen bør i tilfelle være en æressak for stedet. Og vaktholdet må først og fremst holde hunder borte. Blir avstengningen for de fredede dyr og fugler effektiv, viser erfaring at bestanden vokser og trives. De fredede vesener har en tydelig teft av at de er fredet.